

birer adet olabilir (TSMK, Yeniler, nr. 913; TIEM, nr. 2191). Kitabın kaymetine veya takdim edilecek kişinin önemine göre tezhipli sayfaların ikiden fazla olduğu örnekler vardır. Bunlarda Fâtiha sûresi karşılıklı iki sayfaya yazılarak yazının okunmasını güçleştirecek yoğunlukta tam sayfa tezhiplenmiş, Bakara sûresinin bir kısmının yazıldığı bir sonraki sayfaya da unvan tezhibi yapılmıştır; bu ise daha çok İran sahasında yazılıp bezemiş mushaflarda görülür. Bu devrin Osmanlı yazmalarında altın ve bedahşi lâciverdi başta olmak üzere renk ve motif zenginliği en olgun şekliyle tezhipteki yerini almıştır. Hatâyî grubu çiçekler, sarılma rûmî motifleri, yarı üslûplaştırılmış çiçekler, saz yolu üslûbunda motifler, tığlarda renk ve motif çeşitliliği altın ve lâciverdin dengeli kullanımı ile ve özenle işlenmiştir.

XVII. yüzyıl serlevha tezhibinin sayfa düzeni ve tasarımlarında önceki dönemlere göre motif ve renkler dışında farklılıklar görülmez (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 140). Özellikle lâcivert canlılığını kaybetmiş, so-luk bir koyu maviyeye dönüşmüştür. Altın ve lâciverdin yanında fes renginin kullanılması yenilik olarak görülebilir. Hatâyî ve rûmî motifleri çok yaygındır. Devrin sonları-

na doğru motiflerde irileşme ve inceliğini koruyamayan işçilikte kabalık görülür. XVIII. yüzyıl serlevhaları da sayfa düzeni bakımından klasik devrin özelliklerini devam ettirir (İÜ Ktp., AY, nr. 6543).

Osmanlı tezhibindeki sayfa tasarımında bir yandan gelenek sürerken bir yandan yeni biçimler eklenir. Motif ve desende Avrupa sanat anlayışının etkileri, roko-ko sanatının motifleri ve renkleri kendini gösterir. Bunların başında gölgeli boyanarak hacim kazanmış, vazo içinde çiçekler, bükülüp kıvrılmış yapraklar, örgülü şeritler ve kurdeleler gelir. Tabii üslûptaki çiçekler bu devrin en önemli özelliklerindedir. Klasik dönem anlayışında yapılan tezhiplerde kullanılan motiflerin çok sadeleşerek tek biçimde kullanıldığı dikkati çeker. Tığlarda da kabalık ve yoğunlaşma vardır.

XIX. yüzyıl serlevha tezhiblerinde sayfa düzeni önceki devrin devamıdır. Sivama altın ve iğne perdahtı çok kullanılmış, motifler sadeleşerek kabalaşmış, zerenderzer üslûbunun hâkimiyeti artmıştır. Barok üslûbun gölgeli boyama tarzı, motiflerdeki hareketlilik ve hacim bu devrin öne çıkan unsurlarıdır. Bu dönemde barok ve roko-ko karışımı üslûba daha sonraları empire de eklenmiştir. Simetrisi bulunmayan va-

zo, sakı ve sepetler, perde ve kurdele çeşitleri, fiyonklar başta gelen motiflerdir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 435). Altın kullanımı bütün sayfayı kaplayacak kadar artmış, bezemeler son derece yoğun biçimde klasikten tamamen farklı bir anlayışla uygulanmaya başlanmıştır. Altın, varak haliyle yapıştırma olarak uygulanmış, desen bunun üzerine işlenmiştir.

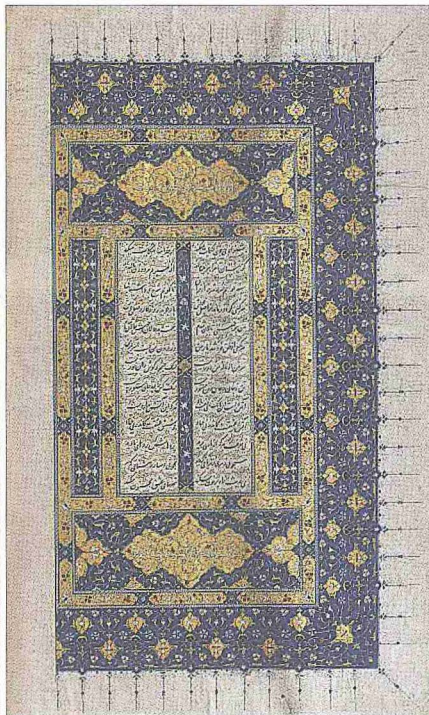
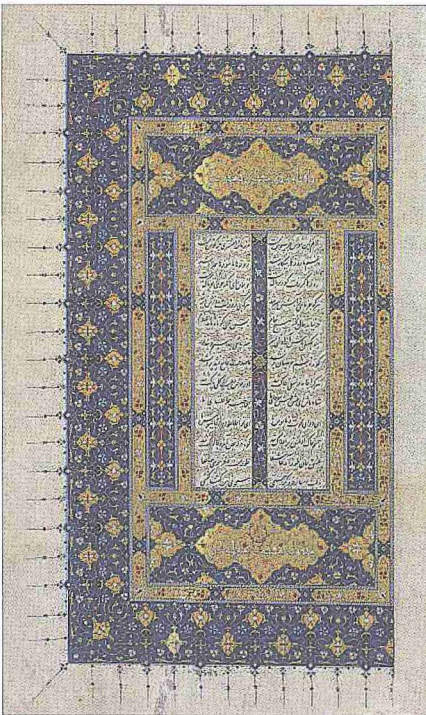
BİBLİYOGRAFYA :

O. F. Akimushkin – A. A. Ivanov, "The Art of Illumination", *The Arts of the Book in Central Asia: 14th-16th Centuries* (ed. B. Gray), London 1979, s. 38, 46; Gülnur Duran, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Türk Mushaflarında XVI. yy. Serlevha Tezhipleri* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 73; Zeren Tanındı, "Tezhip Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993, s. 402; a.m.f., "Kitap ve Tezhibi", *Osmanlı Uygurluğu* (haz. Halil İnalıc – Günsel Renda), İstanbul 2003, s. 865, 886, 890, 891; a.m.f., "Karamanlı Beyliğinde Kitap Sanatı: Konya Mevlana Müzesi'nde 677 ve 665 Yıllık Kur'anlar", *Kültür ve Sanat*, III/12, Ankara 1991, s. 42; Çiçek Derman, "Osmanlı Asırlarında, Üslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı", *Osmanlı*, Ankara 1999, XI, 109, 115, 117; Banu Mahir, "İslâm Kitap Sanatı Tezhip Tasarımına Büyük Selçuklu Dönemi Katkılarının Bir Örneği", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi: Bildiriler*, Konya 2001, II, 105; Uğur Derman, "Sultan Üçüncü Ahmed'in Yazdırıldığı Mushaf", *Kültür ve Sanat*, I/1 (1988), s. 72, 73.



GÜLNUR DURAN

Mesnevi-i Şerif'ten serlevha tezhibi (TIEM, nr. 2019)



SERMAYE

(bk. RE'SÜLMÂL).

SERNEYZEN

(bk. NEY).

SERRÂC, Ca'fer b. Ahmed

(جعفر بن أحمد السراج)

Ebû Muhammed Ca'fer b. Ahmed
b. el-Hüseyn es-Serrâc el-Bağdâdî
(ö. 500/1106)

Kıraat âlimi, edip ve hadis hâfızı.

419 (1028) yılında Bağdat'ta doğdu. Bu tarih 416 (1025), 417'nin sonları (Ocak 1027) ve 418'in başları (Şubat 1027) olarak da zikredilmiştir. Küçük yaştan itibaren hadis öğrenmeye başladı. Bağdat'ta Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Şâzân, Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed el-Halâl el-Bağdâdî, Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Ömer b. Şâhin, Ebû İshak İbrâhim b. Ömer el-Bermekî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer el-

Kazvîni gibi âlimlerden hadis dersleri aldı. Tahsil için gittiği Mekke'de Ebû Nasr es-Siczi ve Muhammed b. İbrâhîm el-Erdistânî'den, Kahire'de Abdülazîz b. Hasan ed-Darrâb'dan, Dimaşk'ta Ebû Muhammed Abdülazîz el-Kettânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-Hinnâî ve Hatîb el-Bağdâdî'den hadis dinledi; bu ilimde hâfız derecesine ulaştı. Hadisin senediyle birlikte rivayet edilmesine önem verirdi. Oğlu Sa'leb, Ebû'l-Kâsım İsmâil b. Ahmed es-Semerkindî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülbâkî el-Battî, Ebû Tâhîr es-Silefî kendisinden hadis rivayet edenler arasında yer alır. Kaynaklarda güzel ahlâkına ve dindar kişiliğine işaret edilen, sika ve sadûk terimleriyle değerlendirilen Serrâc 20 Safer 500'de (21 Ekim 1106) Bağdat'ta vefat etti ve Bâbübrez Kabristanı'na defnedildi. Ölüm gününü 11 ve 21 Safer, ölüm yılı 501 ve 502 olarak da zikredilmiştir. Serrâc muhtelif kıraat rivayetlerine ve tariklerine vâkıftı. Yıllarca bu ilmi tedris etmiş, bu sebeple Bağdatlı kıraat âlimi diye meşhur olmuş, ayrıca fıkıh, mev'iza ve dil konularında pek çok şiir yazmıştır. Biyografisine Şâfiî ve Hanbelî âlimleriyle ilgili tabakat kitaplarında yer verilmesinden ve bu mezheplerin bazı fıkıh kitaplarını manzum hale getirmesinden mezhep taassubunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Meşârî'u'l-ıuşşâk*. Aşka ve aşıklara dair kıssalar ve zarif hikâyeler içeren eser yirmi dört bölüm halinde tertip edilmiş olup her bölümün başında Serrâc'ın beyitleri yer almaktadır (İstanbul 1299, 1301, 1302; Beyrut 1378/1958; Beyrut, ts.; Kahire 1324, 1325; nşr. Ahmed Yûsuf Necâtî – Ahmed Mürsî Meşâlî, Kahire 1375/1956; nşr. Muhammed Hasan İsmâil – Ahmed Rüşdî Şehâte, Beyrut 1419/1998). Eser kısmen Almanca'ya çevrilmiştir (trc. Rudi Paret, *Früh arabische Liebesgeschichte. Ein Beitrag zur vergleichenden Literaturgeschichte*, Bern 1927). 2. *Nezâ'irü'l-Kur'ân* (*Nezâ'irü's-süver*). Kur'ân-ı Kerîm'de âyet sayıları aynı olan sûrelerin gruplandırılarak yetmiş beyitte tanıtıldığı, Müslim b. Mahmûd eş-Şeyzerî'nin *Cemretü'l-İslâm zâtü'n-neşr ve'n-nizâm* adlı eserinde yer alan kaside Ali Yûsuf Nûreddin'in tahkikiyle yayımlanmıştır (*Havliyyâtü fer'i'l-âdâbi'l-Arabiyye*, Câmîatü'l-Kiddîs Yûsuf, Beyrut 1986-1989, IV, 53-58). 3. *Hükmü's-şib-yân*. 4. *Menâkıbü's-Sûdân* (*Zühdü's-Sûdân*, *Menâkıbü'l-Habeş*; son iki eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir).

Hatîb el-Bağdâdî talebesi Serrâc'ın bazı rivayet ve görüşlerini (fevâid) beş cüz halinde tahrîc etmiş ve bunlarla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. *el-Fevâ'idü'l-muntehabe eş-şihâhu'l-avâlî* adıyla bilinen ve *es-Sirâciyyât* olarak da anılan eserin tamamı Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de mevcuttur (nr. 14, 27/8, 31/12, 98/3; bk. *DİA*, XVI, 458). Kaynaklarda Serrâc'ın şu eserleri de zikredilmektedir: *Kitâbü'l-Mübtede*² (Vehb b. Münebbih'in eserinin manzum şeklidir), *Kitâbü Menâsiki'l-hac*, *Kitâbü't-Tenbîh* (Ebû İshak eş-Şirâzî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin manzum şeklidir), *Kitâbü'l-Hıraqî* (Ebû'l-Kâsım el-Hırakî'nin *el-Muhtaşar* adıyla bilinen, Hanbelî fikhına dair eserinin manzum şeklidir).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XVII, 102-104; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebe*², VII, 153-162; İbn Halikân, *Ve Feyât* (Abdülhamîd), I, 309-310; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², XIX, 228-231; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 45-46; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952, I, 100-103; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecû'l-Ahmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, II, 213; *Keşfü'z-zunûn*, I, 492; II, 957, 1703-1704, 1833; Serkis, *Mu'cem*, I, 1016-1017; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 594-595; S. Leder, *Ibn al-Gauzi und Seine Kompilation Wider die Leidenschaft*, Beirut 1984, s. 61-62, 98-101; a.mlf., "al-Sarrâdjî", *El*² (İng.), IX, 65; J. N. Bell, "al-Sarrâj's Masarî'al-ushshaq", *JAOS*, XCIX/2 (1979), s. 235-248; İbrâhîm Abdullah, "es-Serrâc el-Kârî (Ca'fer b. Ahmed)", *el-Mevsû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2004, X, 791; M. Yaşar Kandemir, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 458.

ALİ TURGUT

SERRÂC, Ebû Nasr

(أبو نصر السراج)

Ebû Nasr Abdullâh b. Ali b. Muhammed es-Serrâc et-Tüstî (ö. 378/988)

İlk tasavvuf klasiklerinden *el-Lüma'* adlı eserin müellifi (bk. el-LÜMA').

SERRÂC, Muhammed b. İshak

(محمد بن إسحاق السراج)

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. İshak b. İbrâhîm es-Serrâc es-Sekafî (ö. 313/925)

Hadis, ricâl ve kıraat âlimi.

216'da (831) Nişâbur'da doğdu. Bu tarih 218 (833) olarak da zikredilmiştir. Sakîf kabilesinin âzatlısı olan büyük dedesine izâfetle Sekafî nisbesiyle, dedelerinden

birinin eyerci olması sebebiyle Serrâc lakabıyla meşhur oldu. Küçük yaşta ilim meclislerine katılmaya başladı. Kendisinin belirttiğine göre Nişâbur'da Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî'nin ders halkasına girmekle birlikte yaş küçük olduğu için duyduklarından bir şey zaptedemedi (Ebû Ya'lâ el-Halîlî, III, 828). Gençliği yokluk içinde geçti. Bununla birlikte Horasan, Rey, Kûfe, Basra, Bağdat ve Hicaz'a giderek İshak b. Râhûye, Bişr b. Vefid el-Kindî, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Ebân el-Belhî, Ahmed b. Menî', Hennâd b. Serî et-Temîmî, Sevvâr b. Abdullah el-Kâdî, Ya'kûb b. İbrâhîm ed-Devrakî ve Ahmed b. Saîd ed-Dârimî başta olmak üzere devrinin tanınmış âlimlerinden hadis dinledi. Ebû Ya'lâ el-Halîlî onun 1500'den fazla hocadan hadis öğrendiğini söyler (*a.g.e.*, III, 828). 234 (848) yılında gittiği Bağdat'ta kırk yıla yakın kalarak ilim yanında ticaretle de uğraştı ve büyük bir servet kazandı (Sem'ânî, VII, 65). Servetini genellikle hayır işlerinde kullandı, bilhassa hadis ilmiyle meşgul olan âlim ve talebelere yardımcı oldu. Onun her hafta veya iki haftada bir hadis ehline ziyafet verdiği belirtilmektedir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 732-733). Ayrıca Hz. Peygamber adına 12.000 kurban kestiği nakledilmiştir. Bağdat'ta kaldığı dönemde çok az rivayette bulunan Serrâc 274 (887) yılı civarında Nişâbur'a döndü ve burada bir ders halkası oluşturarak hadis nakletmeye başladı. Ünü kısa zamanda yayıldı ve pek çok talebe ondan hadis öğrenmek üzere Nişâbur'a geldi. Rivayetleri daha çok Horasan bölgesinde yayıldığı için "Horasanın muhaddisi" unvanıyla anıldı (Sübkî, III, 108). Talebeleri arasında İbn Ebû'd-Dünyâ, Hasan b. Süfyân, Ebû Ali en-Nisâbürfî, İbn Hibbân, İbn Adî, Ebû Ali el-Mâsercisî, Hâkim el-Kebîr gibi âlimler yer alır. Buhârî ve Müslim de kendisinden hadis dinlemekle birlikte *el-Câmî'u's-şahîh*'lerinde rivayetlerine yer vermemişlerdir. Serrâc, Rebîülâhîr 313'te (Temmuz 925) Nişâbur'da vefat etti ve Makberetülhüseyn'de defnedildi. Hatîb el-Bağdâdî kabrinin ziyaret edildiğini ve mezar taşında ölüm tarihinin 313 olarak yazıldığını nakletmektedir (*Târîhu Bağdâd*, I, 252).

Hadis âlimleri tarafından imam ve hâfız gibi lafızlarla anılan Serrâc'ı İbn Ebû Hâtim sadûk ve sika ifadeleriyle değerlendirmiştir (*el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 196). Talebesi Su'lûkî onun hadis ilmindeki mevkiine işaret ederken, "Serrâc sirâc (kandil) gibidir" ifadesini kullanır. Rivayet ettiği hadislerin âfi isnadlarına ulaşmak ve bunları bir araya getirmek için özel çalışmalar yap-